

Berényi Mihály

A NYELVÉSZ IS BESZÉLJEN MAGYARUL?

A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai között találkoztam ezzel a címmel:

Keretismereten alapuló nomenek fogalmi és argumentum státusának lexikális szemantikai-pragmatikai vizsgálata pszicholingvisztikai teszttel

Bevallom, fogalmam sincs, hogy miről beszélt az illető nyelvész. Viszont az előadásának címe segített megfogalmaznom a régóta bennem bujkáló kérdést: A szakemberek maguk között beszélhetnek a kívülállók számára teljesen érthetetlen módon? Ha feltételezhetem, hogy „igen” választ kapok, akkor megkérdem: Aki szakemberré szeretne válni, az ne vegyen részt ilyen kongresszuson? Miből sajátítsa el az alapokat? Ugyanilyen tankönyvekből? Érdemes a – többnyire szélmalomharcra tűnő – magyartani küzdelmünket folytatni, ha a nyelvészeink számunkra érthetetlen magyar nyelven beszélnek?

Gaál Csaba

MÁSODKÖZLÉS

Tisztelt Szerkesztőség!

A *Magyar Sebészet* című szaklapba írtam egy cikket a német nyelvvédőkről sebészi vonatkozásban. Ebben véleményeztem, hogy a hazai hatásmutató-hajza többeket készítenet külföldi folyóiratokban való közlésre anélkül, hogy azok (ha valóban értékesek!) magyarul is megjelenjenek, holott ismert módon ilyen esetben a kettős közlésnek nincs akadálya. A lap főszerkesztője ezzel nem értett egyet, mert mint írta: „A kettős közlésnek pedig, amióta például a *Magyar Sebészet* absztraktjai angolul is fenn vannak a világhálón (PubMed) igenis van akadálya.”

Véleményem szerint azonban a kettős közlés szabályozása nem érinti a *Magyar Sebészet* összefoglalóit angolul ismertető világhálós megjelenést, ugyanis az összegzés nem azonos a teljes cikk közlésével. Ezek után kértem állásfoglalást Bősze Péter főszerkesztő úrtól, aki osztotta álláspontomat. Szívesen venném a nyilvános, ismételt vagy akár újragondolt szerkesztőségi elképzelést a kettős közlés eme vonatkozásában. A válasz megjelenése előtt azonban leírom azt, ahogyan én látom a kérdést nemzetközi összefüggésben.

KETTŐS KÖZLÉS (DUPLICATE OR REDUNDANT PUBLICATION). A legtöbb kiadó nem szívesen közöl olyan cikket, amely nyomtatott, illetve elektronikus formában másutt már teljes egészében megjelent, vagy egy publikáció részeként kiadták. Ez *nem vonatkozik* egy valahol máshova benyújtott, de el nem fogadott írásra vagy az előzetes közleményt követő teljes tanulmányra, továbbá tudományos gyűlésen tartott előadás dolgozat formájában történő megjelentetésére. (Utóbbi esetben lábjegyzetben mindenképpen etikus utalni a kongresszusi előadásra.)

Habár a vezető újságok alapvetően a kettős közlés ellen foglaltak állást, ezen gyakorlat annyira elterjedt, hogy becslések szerint a dolgozatok csaknem 25%-a ilyen jellegű (Jefferson T: Redundant publication in biomedical sciences: scientific misconduct or necessity? *Science and Engineering Ethics* 1998; 4: 135–40).

A kézirat leadásakor a szerzőknek *nyilatkozniuk kell*, hogy a tanulmány megjelent-e másutt. Korábbi teljes vagy részbeni publikáláskor csatolni kell a cikkek másolatait. Hamis adatok megadása eleve kizárja a cikk megjelenését. Ha egy már megjelent közleménynél merül fel a kettős közlés gyanúja, akkor a szerkesztőség az írást egy független szakértőnek küldi véleményezésre. Ha a gyanú beigazolódik, felkéri a szerzőt, hogy írásban nyilvánítson véleményt, amelyet a folyóirat leközöl.

Kettős közlés ugyanazon vagy más nyelven (különösen más országban) *bizonyos körülmények között megengedett* (Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals, www.icmje.org). Az erre vonatkozó szabályok a következők:

- A szerzők megkapták mindkét szerkesztőség (a nemzeti és az angol nyelvű) jóváhagyását; a másodszorra közlő kiadónak ismernie kell az előző megjelenés lenyomatát.
- Kettős kiadásnál azé az újságé az elsőbbség, amelyiknél (legalább egy héttel) korábban jelenik meg a dolgozat.
- A második publikáció egy másfajta olvasótáborra kell, hogy megszólítsa. A közleménynek ugyanazokat az adatokat és értelmezést kell tartalmaznia, mint az első kiadásnak, de megengedett egy rövidített változat is.
- A második közlemény címlapján kell az olvasót lábjegyzetben arról informálni, hogy a cikk másutt már megjelent (bibliográfia ismertetése).
- A második közlésért alapvetően nem jár honorárium.

Ha a kettős közlés nemzeti és idegen (angol) nyelven történik, akkor helyesebb *kétnyelvű közlésről* beszélni, ebben a kifejezésben ugyanis már benne van dupla publikálás célja és magyarázata is.

HOZZÁSZÓLÁSOK

James Drife

Megkérdeztük az *European Journal of Obstetrics and Gynecology and Reproductive Biology* főszerkesztőjét, James Drife-t, hogy tájékoztasson a kettős közlés nemzetközi irányelveiről. Ezt írja (fordítás):

A feltett kérdés nagyon érdekes. Sok évvel ezelőtt a szerkesztők összefövetelén úgy foglaltak állást, hogy ugyanazon dolgozat közlése másik nyelven kettős közlés, és így elfogadhatatlan. Nagyon jól emlékszem a parázs vitára, már csak azért is, mert más volt a véleményem, de leszavaztak. Megnéztem, hogy van-e más hivatalos álláspont, és két, nemrégiben kiadottra bukkantam:

1. Committee on Publication Ethics (COPE) 2004

Ismételt közlése valamely dolgozatnak idegen nyelven szokványos, és ez elfogadható, ha a szerzők egyértelművé teszik, hogy ismételt közlésről van szó; a közlemény először itt és itt jelent meg.

2. International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) 2009

Nagyon-nagyon lényeges, hogy bizonyos közlemények, például útmutatók, a lehető legszélesebb körben terjedjenek el. Ezért a szerkesztők szándékosan adnak közre más folyóiratban (általában más országban) már megjelent írást az eredeti vagy más nyelven, a szerzők és a másik folyóirat szerkesztőjének az engedélyével. Ez a gyakorlat előnyös, de csak a következő feltételek mellett lehetséges:

- Mind a két folyóirat – az első és a másodközlő – hozzájárulása elengedhetetlen. A másodközlő az eredeti közlemény kéziratát, másolatát stb. feltétlenül kapja meg.
- Az elsődleges közlés hamarabb, legkevesebb egy héttel korábban jelenjen meg, hacsak a szerkesztők különleges ok miatt nem egyeznek meg másképpen.

Bősze Péter

A tudományos közlemény nem a folyóiratok magántulajdona, jóllehet a sokszorosítási jog (copyright) védi a kiadókat. A tudomány nem is öncélú, hanem a tudományos közösségek tájékoztatását szolgálja, ezért kívánatos, hogy a lehető legszélesebb körben terjedjen. Ám a másik véglet: a túlzott terjesztés sem jó, lejárató. Csak egyetérthetünk a másodközlés lehetőségével, ha a közlés célja ezt megkívánja. Ilyenekben kivált a más nyelvű másodközlések hasznosak. Természetesen nem lehet mindent két nyelven közreadni, nem is érdemes, csupán válogatott esetekben (útmutatók, összefoglalók, továbbképzések stb.) kívánatos. Összegezve: a kétnyelvű közlést helyénvalónak tartom, de csak indokolt esetben, és mindig egyértelművé téve a másodközlés tényét (meg kell adni az elsődleges közlés pontos adatait). Ez vonatkozik az orvosi adattárakban idézett és feldolgozott közleményekre is.

Gaál Csaba
ELISMERÉS

Szeretnék megosztani a szerkesztőséggel és a folyóirat olvasóival egy örvendetes hírt. A *Magyar Sebészet*-ben írt közleményem megjelenése után, a 2007-ben megalakult német nyelvűvédők egyesületének (ADSiC – *Arbeitskreis Deutsche Sprache in der Chirurgie*) elnöke hívott fel. (Mi sebészek külön büszkék lehetünk arra, hogy a német nyelvűvédőket szakmánk képviselője, prof. Dr. Haße fogta össze.) Mint mondta, örömmel értesült a mi mozgalmunkról – a magyar orvosi nyelv ápolásáról –, és javasolta az együttműködést. Kérdésemre, hogy honnan tudott írásomról, közölte – és milyen kicsi a világ! –, hogy egyik magyar gyerekbeszéd barátja hívta fel rá a figyelmét, aki közös ismerősünknek bizonyult. Megírtam

neki, hogy a lap következő számát eljuttatom hozzá. Nem kis büszkeséggel még azt is tudattam vele, hogy a mi kiadványunk már tizenegy éve tájékoztatja a hazai érdeklődőket.

Horváth Judit Krisztina

Az Országos Epidemiológiai Központ Járványügyi osztályán dolgozom megelőző orvostani és népegészségtani szakorvosként. Az osztály jó kapcsolatot tart fenn az Európai Bizottság (fertőző betegségek témájú) jogi anyagok fordításáért felelős szakembereivel. Ezúton egy olyan kérdést tettem fel nekünk, amelyben mi magunk sem tudjuk, mi az egyértelműen helyes válasz. Ezúton kérem a szerkesztőség segítségét az alábbi kérdésben.

A múltban a *highly pathogenic* és a *low pathogenic* fordítását magyar források alapján különbözőképpen fordították. *Highly pathogenic*: erős patogenitású, erősen patogén, nagy patogenitású, magas patogenitású. *Low pathogenic*: alacsony patogenitású, enyhén patogén, kis patogenitású. Az egységeskedvéért szeretnénk ezeket a fogalmakat tisztázni, és abban kérem a segítségüket, hogy hogyan rögzítsük ezt a két kifejezést terminológiai adatbázisunkban, melyik megoldás a helyes? Ha több kifejezés is helyes, melyiket kellene előnyben részesíteni?

VÁLASZ

Bősze Péter

Highly pathogenic: erős patogenitású, erősen patogén, nagy patogenitású, magas patogenitású

Low pathogenic: alacsony patogenitású, enyhén patogén, kis patogenitású

A *pathogenic* görög–latin megfelelője: *pathogen*, de ez már jövevényszó, ezért *patogén* a helyes írásmód. Jelentése a Brencsán-szótárban (2007): 'kórokozó'. Az angol orvosi szótárban (Dorland's Medical Dictionary, Saunders, Elsevier, 2007) ezt olvashatjuk:

pathogen betegséget előidéző anyag vagy mikroorganizmus
pathogenic betegséget vagy betegségi tüneteket okozó

A *pathogenic* fogalom voltaképpen betegséget okozó képességre utal, tehát betegítésre, kór/betegség okozására, keltésére. Pontosan fedi a fogalmat a *megbetegítő/betegítő* szavunk, ám hasonlóan találó a *kórokozó/kórkeltő* is. Járványtani értelemben a fertőzőképesség fogalmára is vonatkoztatják: *fertőzőképes*. A patogén azonban nemcsak fertőződésre, hanem a megbetegedésre is vonatkozik.

Hasonló értelmű a *virulencia* szakszó: a kórokozók megbetegítőképesége; a *virulens* pedig: megbetegítésre képes (Brencsán 2007). Alkalmazzuk a *nagyon/erősen virulens, kevéssé/kissé/gyengén virulens* kifejezéseket.

A *highly* szót helytelenül *magasan* formában fordítják; ebben az értelmében inkább a *nagyon*, *erősen* a helyes, tehát *nagyon/erősen patogén*. Ugyanígy sántít a *low* jelző *alacsony* fordítása; a *gyengén*, *enyhén* találóbbr. A *gyengén* szerencsésebb, mert inkább jelenti, hogy kisebb erejű a betegség keltésében, mint az *enyhén* szó. Így az *erősen*, *gyengén* szavakat javasolom, a *highly* és a *low* fordítására. Véleményem szerint a *patogén* és a *virulens* szavak használata is felesleges, a *kórokozó* szakszó pontosan kifejezi a jelentésüket. A *patogenitású* feltétlenül túlképzett. A *betegítő*, a *betegítőképes* szavak is megfelelőek, de szokatlanok, az utóbbi hosszú is.

Javaslat: *highly pathogenic* erősen kórokozó
low pathogenic gyengén kórokozó

IRODALOM Brencsán János 2007. *Orvosi szótár*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.

Horváth Judit Krisztina

Én az *erősen/gyengén patogén* kifejezésnél maradnék, mert a *kórokozó* szót inkább főnévként, az ágensre (baktérium, vírus stb.) használjuk (és nem jelzőként), itt kicsit más a használat értelme, és ez zavaró lehet. Másrészt a kettőt az előbbi választás alapján jobban lehet társítani: például *erősen patogén kórokozó*.

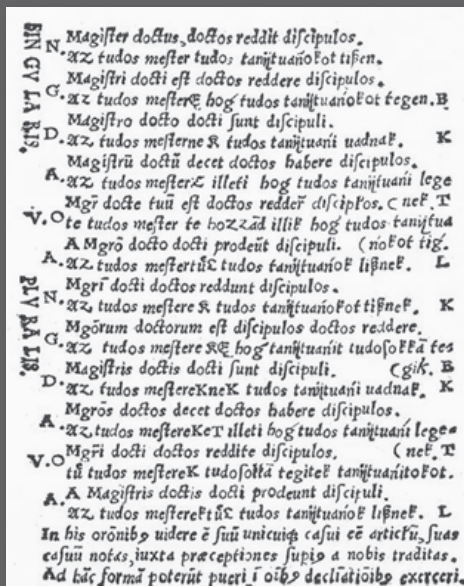
VÁLASZ

Bősze Péter

Ez a példa is mutatja a magyarítás buktatóit, és hogy mennyire fontos a javasolt szót szövegkörnyezetben alkalmazva ellenőrizni. Az *erősen kórokozó kórokozó* valóban sutá, az *erősen kórokozó baktérium/vírus* azonban teljesen megfelelő. Javaslat: *erősen betegítő* (*kórokozó/vírus* stb.)

Meghívó

A FÉLEZER ÉVES MAGYAR ORVOSI NYELV

A mester és tanítvány egymás iránti felelősségének hitvallása
Sylvester János 1536-ból Sárovról keltezt Grammaticájában (megjelent 1539-ben),
az első magyar nyelvű szakszavakat is oktató tankönyvben.

Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
2013. október 18. 9–15 óra